

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.29>

REGULACJA PRAWNA WYKONYWANIA PRAW PROCESOWYCH I OBOWIĄZKÓW PRAWNYCH PRZEZ PODMIOTY PROCESU ADMINISTRACYJNEGO

Andrii Kazakevych

*aspirant Katedry Prawa Publicznego i Prywatnego
Uniwersytetu Sprawy Celnej i Finansów (Dniepr, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-0087-195X
andreykazakevich23@gmail.com*

Adnotacja. Artykuł poświęcono analizie regulacji prawnej wykonywania praw procesowych i obowiązków prawnych przez podmioty postępowania administracyjnego. W artykule ustalono, że kwestia badania prawnej regulacji wykonywania praw procesowych i obowiązków prawnych przez podmioty postępowania administracyjnego pozostaje otwarta do dyskusji, zarówno na poziomie teoretycznym, jak i praktycznym.

Ustalono, że większość badaczy, naukowców i praktyków prawa wielokrotnie zwracała uwagę na potrzebę opracowania i uregulowania w obowiązującym ustawodawstwie Ukrainy dotyczącym postępowania administracyjnego mechanizmów prawnych, narzędzi i metodologii wykonywania praw procesowych i obowiązków prawnych przez podmioty postępowania administracyjnego. Autor dowodzi, że kwestia zbadania tematu wprowadzenia odrębnej instytucji wykonywania praw procesowych i obowiązków prawnych przez podmioty postępowania administracyjnego oraz określenia jego zakresu prawnego do ustawodawstwa Ukrainy w zakresie postępowania administracyjnego pozostaje otwarta.

Słowa kluczowe: podmioty postępowania administracyjnego, prawa procesowe i obowiązki prawne, wykonywanie praw i obowiązków, regulacja prawna.

LEGAL REGULATION OF THE IMPLEMENTATION OF PROCEDURAL RIGHTS AND LEGAL OBLIGATIONS BY THE SUBJECTS OF THE ADMINISTRATIVE PROCESS

Andrii Kazakevych

*Postgraduate Student at the Department of Public and Private Law
University of Customs and Finance (Dnipro, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-0087-195X
andreykazakevich23@gmail.com*

Abstract. The article is concerned with analysis of legal regulation of implementation of procedural rights, legal obligations by subjects of the administrative process. The article clarifies that the issue of studying the legal regulation of the implementation of procedural rights, legal obligations by subjects of the administrative process remains open for discussion, both at the theoretical and practical levels.

It is determined that the majority of scientists, legal practitioners have repeatedly noted the need to develop and regulate in the current administrative procedural legislation of Ukraine legal mechanisms, tools, methods for the implementation of procedural rights, legal obligations by subjects of the administrative process. It is proved that the issue of studying the topic of introduction into the administrative procedural legislation of Ukraine of a separate institution of implementation of procedural rights, legal obligations by subjects of the administrative process and determining its legal field remains open.

Key words: subjects of administrative process, procedural rights and legal obligations, implementation of rights and obligations, legal regulation.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ТА ЮРИДИЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Андрій Казакевич

*аспірант кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів (Дніпро, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-0087-195X
andreykazakevich23@gmail.com*

Анотація. Стаття присвячена аналізу правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків. У статті з'ясовано, що питання дослідження правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків залишається відкритим для обговорення, як то на теоретичному так і практичному рівнях.

Визначено, що більшість вчених, наукових діячів та юристів-практиків неодноразово відзначали на необхідності розробки та регламентації в діючому адміністративному процесуальному законодавстві України право-

вих механізмів, інструментів та методики реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків. Доведено, що залишається відкритим питання дослідження тематики впровадження в адміністративне процесуальне законодавство України окремого інституту реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків та визначення його правового поля.

Ключові слова: суб'єкти адміністративного процесу, процесуальні права та юридичні обов'язки, реалізація прав та обов'язків, правове регулювання.

Вступ. Так, за приписами частини 1, 4, 5 статті 55 Конституції України регламентовано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (Конституція України, 1996).

В частині дослідження тематики правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків, додатково було проаналізовано мету та завдання стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року. Так, за приписами абзацу 1 пункту 2 розділу I. «Розвиток системи правосуддя» стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року регламентовано, що метою стратегії щодо удосконалення системи правосуддя є визначення основних напрямів та пріоритетів подальшого удосконалення законодавства України про судоустрій, статус суддів та судочинство у взаємозв'язку та взаємодії із іншими інститутами правосуддя для практичного утвердження принципу верховенства права, ефективного і справедливого судочинства, зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до стандартів захисту прав людини та цінностей, визначених Конституцією України та міжнародно-правовими зобов'язаннями України (Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, 2021).

У відповідності до положень абзацу 2 пункту 2 розділу I. «Розвиток системи правосуддя» стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року встановлено, що завданнями стратегії щодо удосконалення системи правосуддя є: окреслення кола проблем щодо законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та інститути правосуддя, визначення напрямів удосконалення положень Конституції та законів України, першочергових заходів з модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства та інститутів правосуддя, забезпечення координованості та збалансованості процесу удосконалення з урахуванням подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя, зміцнення довіри до них суспільства (Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, 2021).

Мета роботи. Проаналізувати адміністративне процесуальне законодавство України щодо правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків.

Основна частина. Зазначена вище стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки є такою, що посилить стан правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків та закріпить сучасні правові механізми, інструменти та методики такої реалізації прав та обов'язків. Крім того, положення зазначеної вище стратегії покликані додатково вирішити питання проведення сучасної судової реформи, утвердження нового правопорядку, що буде заснований на високому рівні правової культури українського соціуму, ефективній діяльності інститутів життєдіяльності населення держави України, що в цілому побудовані на засадах принципу верховенства права, захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина, де в разі їх порушення, державою України буде створено справедливі та доступні умови для їх відновлення та надання розумних строків для судового захисту.

З огляду на викладене вище, наголошуємо на тому, що поява суб'єктивних процесуальних прав та юридичних обов'язків суб'єктів адміністративного процесу, була закладена в проекті розробки діючого Кодексу адміністративного судочинства України. В свою чергу, процедура реалізації суб'єктивних процесуальних прав та юридичних обов'язків суб'єктів адміністративного процесу не можлива без виконання державою України правових зобов'язань, до числа яких необхідно відносити: проведення сучасної судової реформи, утвердження нового правопорядку, ефективну діяльність інститутів життєдіяльності населення держави України, створення справедливих та доступних умов для відновлення прав, свобод, інтересів та надання розумних строків для їх судового захисту.

Мета і завдання. Мета даного дослідження полягає у встановленні характеристики реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків, стану наукових досліджень проблем реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків, її сутності, аналізу переліку процесуальних прав учасників справи та судового процесу в адміністративному судочинстві, правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків та надання рекомендацій щодо вдосконалення діючого Кодексу адміністративного судочинства України, шляхом внесення змін та доповнень в даний нормативно-правовий акт.

Враховуючи умови, викладенні в меті даного дослідження, в обраній темі наукової статті встановлені наступні завдання дослідження, а саме:

– Дослідити стан наукових досліджень проблем реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків в адміністративному судочинстві.

– Встановити основні напрямки подальшого здійснення суб'єктами адміністративного процесу реалізації процесуальних прав та юридичних обов'язків в адміністративному судочинстві.

– Дослідити сутність реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків в адміністративному судочинстві.

– Встановити перелік процесуальних прав та юридичних обов'язків учасників справи та судового процесу в адміністративному судочинстві.

– Визначити стан правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків в адміністративному судочинстві.

– Надати повну та всебічну характеристику процесуальним правам та юридичним обов'язкам сторонам по справі та їх представникам, як учасникам справи.

– Встановити перелік процесуальних прав та юридичних обов'язків сторін по справі та їх представників, як учасників справи.

– Надати повну та всебічну характеристику процесуальним правам та юридичним обов'язкам третіх осіб та їх представників, як учасників справи.

– Встановити перелік процесуальних прав та юридичних обов'язків третіх осіб та їх представників, як учасників справи.

– Надати повну та всебічну характеристику процесуальним правам та юридичним обов'язкам помічника судді, секретаря судового засідання та судового розпорядника в адміністративному судочинстві.

– Встановити перелік процесуальних прав та юридичних обов'язків помічника судді, секретаря судового засідання та судового розпорядника в адміністративному судочинстві.

– Надати повну та всебічну характеристику процесуальним правам та юридичним обов'язкам свідка, експерта, експерта з питань права, перекладача та спеціаліста в адміністративному судочинстві.

– Встановити перелік процесуальних прав та юридичних обов'язків свідка, експерта, експерта з питань права, перекладача та спеціаліста в адміністративному судочинстві.

– Надання рекомендацій щодо вдосконалення діючого Кодексу адміністративного судочинства України, шляхом внесення змін і доповнень та впровадження результатів такого дослідження в окремий інститут даного нормативно-правового акту.

Матеріал і методи досліджень. Проблематика сутності правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків була предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-адміністративістів, зокрема таких, як: Книш А.Є., Четет Д.М., Решота В.В., Кравчук Т.О., Хворостянкіна А.В. та інші.

Основу методологічного дослідження будуть становити методи наукового пізнання. До їх числа необхідно віднести метод системного аналізу, на підставі якого буде встановлено та охарактеризовано напрямки дослідження реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків в адміністративному судочинстві. Разом із цим, доцільно використовувати діалектичний метод наукового пізнання, на підставі якого буде встановлено та проаналізовано соціально-правові явища, що впливають на закономірності виникнення, розвитку та функціонування умов реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків в адміністративному судочинстві. В свою чергу, діалектичний метод наукового пізнання додатково надає можливість встановити правові стандарти реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків в адміністративному судочинстві та виокремити в них прогалини в адміністративному процесуальному законодавстві України. Водночас, формально-догматичний метод надає можливість для змістовного аналізу норм матеріального та процесуального законодавства України, які в цілому регламентують адміністративно-процесуальний статус учасників справи та судового процесу в адміністративному судочинстві. Необхідно наголосити на тому, що обраній темі наукової статті будуть додатково застосовуватися методи моделювання, метод аналізу та метод синтезу, метод індукції та метод дедукції та інші методи науки про правильне мислення, які в цілому зможуть допомогти вдосконалити діючий Кодекс адміністративного судочинства України та впровадити результати такого дослідження в окремий інститут даного нормативно-правового акту.

Результати та їх обговорення. За твердженням наукового діяча А.Є. Книш в науковій роботі «Становлення інституту судового захисту прав громадян від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень» було дійдено висновку на необхідності впровадження в законодавстві України «інституту судового захисту», який би визначав детальний порядок захисту невизнаних, порушених, оспорюваних прав суб'єктів процесу, регламентував би механізми, способи та засоби такого судового захисту від протиправних дій посадових осіб органів публічної влади. Разом із цим, науковим діячем А.Є. Книш було встановлено пріоритети виконання завдань уповноваженими суб'єктами судового захисту, що полягають в ефективному контролі та нагляді за належним виконанням посадовими особами органів публічної влади персоніфікованих обов'язків, повноважень та усунення ймовірних порушень прав суб'єктів процесу (Книш, 2010: 256).

Вважаємо, що впровадження зазначеного вище інституту в адміністративне процесуальне законодавство України посилить стан правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу

процесуальних прав та юридичних обов'язків та закріпить сучасні правові механізми, інструменти та методики такої реалізації прав та обов'язків.

В той же час, теоретико-правове дослідження «Адміністративна юстиція (теоретичні проблеми)», за редакцією наукового діяча Д.М. Чечета побудована на тому, що період становлення адміністративного судочинства поряд із закріпленням прав та обов'язків суб'єктів процесу ознаменував свій початок, починаючи із 1970 – 1980 років 20 сторіччя, в період існування Української радянської соціалістичної республіки. Зазначене вище, підтверджується додатково імперативними приписами статті 56, статті 58 Конституції Союзу радянських соціалістичних республік, відповідно до яких кожному гарантувалося право на захист, реалізацію прав, свобод та інтересів громадян республік та оскарження дій посадових осіб органів державної влади (Чечет, 1973: 89).

Починаючи із 1996 року, від дати прийняття Основного Закону України – Конституції України, законодавцем було змінено засади, порядок, підхід та роль органів судової системи, в тому числі, що стосується питань реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Так, за приписами частини 1, 4, 5 статті 55 Конституції України регламентовано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (Конституція України, 1996).

На переконання наукового діяча В.В. Решоти в науковій роботі: «Європейські стандарти адміністративної юстиції. Державне управління: теорія та практика» відзначено, що реалізація прав громадянами у відносинах, що пов'язані із розглядом та вирішення адміністративної справи відповідним адміністративним судом є обов'язком правової держави. При цьому, науковим діячем В.В. Решотою додатково відзначено, що держава Україна поклала на себе правові зобов'язання в частині завершення формування адміністративної юстиції за зразком досвіду європейських країн. Разом із цим, держава Україна покладає на себе зобов'язання у сфері захисту, охорони та реалізації суб'єктивних прав громадян, особистих свобод та юридичних обов'язків. Процедура реалізації суб'єктивних прав та дотримання юридичних обов'язків простежується через призму аналізу, вивчення та опрацювання широкого кола судової практики, що підтверджує наявність, або відсутність належного, своєчасного та повного дотримання судами правопорядку (Решота, 2006: 5).

Водночас, концепція появи суб'єктивних процесуальних прав та юридичних обов'язків суб'єктів адміністративного процесу, була закладена в проекті розробки діючого Кодексу адміністративного судочинства України. На думку наукового діяча Т.О. Кравчук в науковій роботі: «Становлення, розвиток і завдання адміністративної юстиції в Україні та в деяких зарубіжних країнах» було дійдено висновків про те, що Кодекс адміністративного судочинства України входить до переліку тих нормативно-правових актів держави України, метою яких є охорона, захист та реалізація суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, індивідуальних свобод та інтересів суб'єктів права, від противних дій, бездіяльності посадових осіб органів державної влади. Разом із цим, науковим діячем Т.О. Кравчук відзначено, що розгляд та вирішення публічно-правових спорів покладено виключно на адміністративні суди (Кравчук, 2011: 20).

З огляду на викладене вище, наголошуємо на тому, що поява суб'єктивних процесуальних прав та юридичних обов'язків суб'єктів адміністративного процесу, була закладена в проекті розробки діючого Кодексу адміністративного судочинства України. В свою чергу, процедура реалізації суб'єктивних процесуальних прав та юридичних обов'язків суб'єктів адміністративного процесу не можлива без виконання державою України правових зобов'язань, до числа яких необхідно відносити: проведення сучасної судової реформи, утвердження нового правопорядку, ефективну діяльність інститутів життєдіяльності населення держави України, створення справедливих та доступних умов для відновлення прав, свобод, інтересів та надання розумних строків для їх судового захисту.

Відзначасмо, що правове регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків має ознаки єдиного, системного утворення, елементи якого знаходяться в послідовній та ієрархічній підпорядкованості одне одному. В свою чергу, правове регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків, як цілісна система, регулюється відповідним нормативно-правовим актом держави України, що закріплює загальні правила поведінки суб'єктів права, деталізуючи їхні права, обов'язки та процедуру реалізації процесуальних прав та юридичних обов'язків.

Отже, безпосередньо нормативно-правовий акт і містить перелік правових норм, що передбачають правове регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків, чого не можна відзначити про акт індивідуальної дії, прийнятий відносно конкретного суб'єкта адміністративного процесу, адже такий акт не передбачає загальнообов'язкових правил поведінки та не може бути віднесений до нормативних засад правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків.

Так, за своєю правовою природою, до числа актів індивідуальної дії належать відповідні рішення суб'єктів владних повноважень, що видані (прийняті) на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, які стосується прав або інтересів визначених в актах особи

або осіб, та дія яких вичерпується їх виконанням або має визначений строк, у відповідності до приписів пункту 19 частини 1 статті 4 КАС України (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Законодавцем акцентовано безпосередньо увагу на тому, що такого роду акти індивідуальної дії є рішеннями суб'єктів владних повноважень, що посвідчують юридичні факти, як то конкретні життєві обставини, які залежать та / або не залежать від волі суб'єктів адміністративного процесу, в тому числі конкретні юридичні факти, що регламентують (встановлюють), породжують, змінюють, скасовують відповідні правовідносини, складені між вичерпним колом суб'єктів адміністративного процесу. Законодавцем додатково звернуто увагу на факт індивідуальності такого акту (рішення) суб'єкта владних повноважень. Адже, останній визначає відповідне коло осіб, сферу правовідносин, однократності реалізації певних суб'єктивних процесуальних прав та юридичних обов'язків, що розповсюджуються на обраних суб'єктів адміністративного процесу.

Варто наголосити на тому, що правове регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків засноване на підставі форм правового (законодавчо-впровадженого) забезпечення правил поведінки загального характеру суб'єктами адміністративного процесу, включаючи до переліку їх взаємозв'язки, фактори соціального, економічного, політичного, культурно-освітнього напрямків, інших юридично-правових заходів, спрямованих на забезпечення існування можливої та дозволеної поведінки суб'єктами адміністративного процесу під час їхньої безпосередньої участі в розгляді та вирішенні адміністративної справи в адміністративному суді та реалізації суб'єктивних процесуальних прав та юридичних обов'язків.

Відзначаємо, що до числа законодавчих актів держави України, що формують правове (законодавчо-узгоджене) забезпечення правил поведінки загального характеру суб'єктами адміністративного процесу, як то учасників справи та / або учасників судового процесу, регламентують адміністративно-процесуальний статус суб'єктів адміністративного процесу та одночасно закріплюють суб'єктивні процесуальні права та юридичні обов'язки наведених вище осіб належать наступні нормативно-правові акти держави України, а саме:

Основний закон держави України – Конституція України, зокрема але не виключно положення приписів частини 1, 4, 5 статті 55 Конституції України, де було регламентовано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (Конституція України, 1996).

КАС України, як то нормативно-правовий акт, що прийнятий з метою виконання завдань адміністративного судочинства та дотримання ідеї мети прийняття такого Закону України. Зокрема, але не виключно втілення справедливого, неупередженого, та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, згідно із положеннями частини 1 статті 2 КАС України (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Закон України «Про судоустрій та статус суддів», як то нормативно-правовий акт, що прийнятий з метою деталізації правових питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у відповідності до положень частини 1 статті 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (Про судоустрій і статус суддів, 2016).

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», як то нормативно-правовий акт держави України, який визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні, за приписами абзацу 1 преамбули Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2020).

При цьому, аналізуючи питання правового регулювання реалізації процесуальних прав та юридичних обов'язків іншими учасниками судового процесу та / або учасників адміністративної справи, необхідно виходити із правового статусу таких осіб. Так, до прикладу, правовий статус помічника судді визначений в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до приписів статті 157 даного нормативно-правового акту встановлено, що кожний суддя має помічника (помічників), статус і умови діяльності якого (яких) визначаються цим Законом та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України. Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів Верховного Суду повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років. Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді (Про судоустрій і статус суддів, 2016).

Разом із цим, адміністративною процесуальною правосуб'єктністю у цьому випадку наділено громадян України, які мають вищу юридичну освіту та вільно володіють державною мовою. Аналогічне передбачене Положенням про помічника судді, затверджене рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 року за № 21 (Положення про помічника судді, 2018).

Крім того, типовою посадовою інструкцією секретаря судового засідання місцевого загального суду, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 року за № 86, визначено правовий статус секретаря судового засідання, який є посадовою особою апарату суду, що забезпечує організаційний аспект розгляду адміністративної справи. На посаду секретаря судового засідання може претендувати особа, яка відповідає наступним вимогам, а саме: наявність вищої освіти за спеціальністю «Право» або «Правоохоронна діяльність» з освітньо – кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста, без вимог щодо стажу роботи (Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду, 2005).

В свою чергу, положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим наказом Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 року за № 815, визначено правовий статус судового розпорядника, відповідним положенням встановлено, що правовий статус працівників служби (керівника служби, старшого судового розпорядника, судового розпорядника) визначається Законом України «Про державну службу» із урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про судострій і статус суддів». На посаду судового розпорядника призначається особа, яка має ступінь вищої освіти не нижче молодшого бакалавра або бакалавра в галузі знань «Право», вільно володіє державною мовою. На посаду старшого судового розпорядника призначається особа, яка має ступінь вищої освіти не нижче бакалавра в галузі знань «Право», вільно володіє державною мовою (Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, 2017).

Наголошуємо на тому, що до числа законодавчих актів держави України, що регламентують правила поведінки загального характеру суб'єктів адміністративного процесу, як то учасників справи та / або учасників судового процесу, встановлюють адміністративно-процесуальний статус суб'єктів адміністративного процесу, закріплюють суб'єктивні процесуальні права та юридичні обов'язки та одночасно регулюють порядок їх реалізації – додатково зазначаємо наступні нормативно-правові акти держави України, а саме: Сімейний кодекс України, Закон України «Про судову експертизу», КАС України та спеціальні підзаконні нормативно-правові акти держави України, що визначають наступні положення.

Так, доцільним буде відзначити для прикладу, представників учасників справи, до числа останніх необхідно відносити:

- фізичних осіб, які не мають обмеження за віковим цензом та таких, що мають адміністративну дієздатність, діють на підставі довіреності (в деяких випадках законодавства необхідно мати нотаріально посвідчену довіреність) на представлення інтересів довірителя в адміністративній справі незначної складності (малозначній справі);

- фізичних осіб, які здобули статус адвоката та здійснюють адвокатську діяльність, надаючи клієнтам професійну правничу допомогу у відповідності до положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та вході судових засідань пред'являють суду свідоцтво про право на здійснення адвокатської діяльності, посвідчення адвоката та ордер на надання професійної правничої допомоги; (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2020).

- батьки, що мають право на самозахист своєї дитини, повнолітніх дочки та сина, мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень, мають право звернутися за захистом прав та інтересів дітей і тоді, коли відповідно до закону вони самі мають право звернутися за таким захистом у відповідності до приписів статті 154 СК України; (Сімейний кодекс України, 2020).

- усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені СК України, які захищають у суді права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, що не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб (законні представники), статус яких врегульовано нормами статей 211, 244 СК України; (Сімейний кодекс України, 2020).

В свою чергу, на підставі статті 65 КАС України, законодавцем було врегульовано правовий статус свідка. Так, у відповідності до положень частини 1 статті 65 КАС України регламентовано, що як свідок в адміністративній справі судом може бути викликана будь-яка особа, якій відомі обставини, що належить з'ясувати у справі (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

На підставі приписів частини 5 статті 65 КАС України встановлено, що свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Правовий статус судових експертів регламентується Законом України «Про судову експертизу». Згідно із положеннями, передбаченими частиною 1 статті 10 Закону України «Про судову експертизу» встановлено, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань (Про судову експертизу, 1994).

Згідно із умовами частини 2 статті 10 Закону України «Про судову експертизу» передбачено, що судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності (Про судову експертизу, 1994).

Водночас, керуючись положеннями частини 3 статті 10 Закону України «Про судову експертизу» регламентовано, що до проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно

державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом (Про судову експертизу, 1994).

Крім того, в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» № (94) від 13.10.1994 року встановлено, що для ефективної роботи суддів має бути створено та забезпечено належні умови роботи шляхом надання у розпорядження суддів допоміжного персоналу та відповідного обладнання, зокрема, засобів для діловодства та зв'язку, щоб вони могли діяти ефективно та без невідповідних затримок, вжиття відповідних заходів, щоб доручити виконувати несудові завдання іншим особам тощо (Незалежність, дієвість та роль суддів, 1994).

Так, Головним спеціалістом Міністерства юстиції України – Анною Василівною Хворостянкіною в судово-правовому дослідженні «Європейські стандарти адміністративного процесу» було відзначено наступне. Запровадження в Україні адміністративного судочинства й утворення адміністративних судів своєю метою має гарантування права кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що, в свою чергу, повинно забезпечити реалізацію конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною та реалізацію останньою власних прав, свобод та законних інтересів (Хворостянкіна, 2005: 103).

Стандарти судового адміністративного процесу можуть розглядатися як складова частина міжнародних стандартів прав людини, оскільки покликані забезпечити належний рівень та ефективність судового захисту прав і свобод людини у відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування. Адміністративна юстиція є важливою гарантією законності реалізації державними і місцевими органами, їх службовими особами встановлених повноважень; надає можливість визначити якість виконання встановлених для посадових осіб обов'язків; дозволяє реалізувати норми, що встановлюють відповідальність державних органів та посадових осіб за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків; сприяє поновленню порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб (Хворостянкіна, 2005: 104).

Висновки. Досліджуючи тематику питання правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків, нами додатково було відзначено, що в результаті зростання динамізму суспільних відносин та збільшення кількості публічно-правових спорів протягом останнього часу, законодавцю держави України довелося ініціювати процес прискорення адміністративного судочинства України. Необхідність правового регулювання реалізації адміністративного судочинства у відповідності до встановлених міжнародних стандартів державами-членами Європейського Союзу, стало правовою підставою для проведення реформування адміністративного процесуального законодавства України.

Поява зазначених вище стандартів вплинула на зміну правового статусу учасників справи та судового процесу в публічно-правових спорах та змістовного перегляду і доповнення його складових елементів. В свою чергу, відсутність правового регулювання та /або можливості реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків стане однією із найскладніших та найгостріших проблем, в результаті появи яких, в українському соціумі відбудеться повна зневага та недовіра до судової влади України, що супроводжуватиметься дискредитацією такої гілки влади, показники функціонування сфери правосуддя якої будуть поступово знижуватися, як було акцентовано вище в ході опрацювання обраної теми наукового дослідження.

Попри це, гарантування державою України правового регулювання та /або можливості реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків стане підтвердженням дотримання судами всіх інстанцій таких принципів, як верховенства права, законності, доступу до суду, змагальності судового процесу, рівності сторін, публічності судового розгляду та інших. Водночас, наявність багатоаспектного, єдиного та комплексного теоретико-аспектного дослідження, що стосується питання тематики правового регулювання реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків стане підставою для впровадження результатів такого дослідження в окремий інститут процесуального законодавства діючого КАС України.

Неодноразово було наголошено на тому, що під час наукового дослідження, що стосується процесуальних прав учасників справи та судового процесу в адміністративному судочинстві більшість вчених, науковців та юристів-практиків обмежувались лише дослідженням появи нових процесуальних прав, розширенням кола нових учасників судового процесу, зміни та доповнення в зміст процесуального статусу кожного із учасників судового процесу, що в цілому стало підставою для проведення реформування адміністративного процесуального законодавства. Однак, чисельна кількість таких науковців та вчених, на жаль, не приділяли увагу при цьому, як реалізації суб'єктами адміністративного процесу процесуальних прав та юридичних обов'язків та її правовому регулюванню в діючому законодавстві держави України.

Список використаних джерел:

1. Книш А.Є. Становлення інституту судового захисту прав громадян від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. *Збірник наукових праць*. 2010. Вип. 22. С. 255–267.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text>.

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/conv#n4761>.
4. Кравчук Т.О. Становлення, розвиток і завдання адміністративної юстиції в Україні та в деяких зарубіжних країнах. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 4 (8). С. 15–24.
5. Положення про помічника судді: Рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>.
6. Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#n14>.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 15.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9884>.
8. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.
9. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
11. Рекомендація № (94) 12 Незалежність, дієвість та роль суддів Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 13.10.1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text.
12. Решота В.В. Європейські стандарти адміністративної юстиції. Державне управління: теорія та практика. 2006. № 1. 6 с.
13. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 03.07.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
14. Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text>.
15. Хворостянкіна А.В. Європейські стандарти адміністративного процесу. *Юридичний журнал*. 2005. № 11. С. 101–106. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6738.
16. Четет Д.М. Адміністративна юстиція (теоретичні проблеми). Львів: Вид-во ЛГУ, 1973. 89 с.

References:

1. Knysh, A.E. (2010). Stanovlennya instytutu sudovogo zakhistu prav gromadian vid protipravnikh rishen, diy bezdiyalnosti subyektiv vladnich povnovazhen [Establishment of the Institute of Judicial Protection of Citizens' Rights from Unlawful Decisions, Actions or Inaction of Subjects of Power]. *Zbirnik naukovikh prats*, issue 22, pp. 255–267. [in Ukrainian].
2. Kodex administratyvnoho sudochinstva Ukraini [The Code of Administrative Proceedings of Ukraine]. 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text>. [in Ukrainian].
3. Konstytutsiya Ukraini [The Constitution of Ukraine]. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/conv#n4761>. [in Ukrainian].
4. Kravchuk, T.O. (2011). Stanovlennya, rozvitok i zavdannya administrativnoi yustytysi v Ukraini ta v deyakikh zarubizhnykh krainach [Formation, Development and Tasks of Administrative Justice in Ukraine and in Some Foreign Countries]. *Vysychoyi rady yustytysi*, issue 4 (8), pp. 15–24. [in Ukrainian].
5. Polozhennya pro pomichnyka suddi [On Approval of the Regulation on the Judge Assistant]. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>. [in Ukrainian].
6. Polozhennya pro poryadok stvorennya ta diyalnosti sluzhby sudovykh rozporyadnykiv [On Approval of the Regulation on the Procedure for the Establishment and Operation of the Service of Judicial Bailiffs]. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#n14>. [in Ukrainian].
7. Pro advokaturu ta advokatsku diyalnist [On the Bar and Legal Practice]. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9884>. [in Ukrainian].
8. Pro stratehiyu rozvitku systemy pravosuddya ta konstytutsiynoho sudochinstva na 2021-2023 roky [On the Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Justice for 2021-2023]. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>. [in Ukrainian].
9. Pro sudovu ekspertyzu [On Judicial Examination]. 1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. [in Ukrainian].
10. Pro sudoustriy i status suddiv [On the Judiciary and the Status of Judges]. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. [in Ukrainian].
11. Rekomendatsiya No. (94) 12 Nezalezhnist, diyevist ta rol suddiv [Recommendation No. (94) 12 Independence, Effectiveness and Role of Judges]. 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text. [in Ukrainian].
12. Reshota, V.V. (2006). Yevropeyski standarty administratyvnoi yustytysi. Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka [European Standards of Administrative Justice. Public Administration: Theory and Practice], issue 1, pp. 1-6. [in Ukrainian].
13. Simeynyy kodeks Ukraini [The Family Code of Ukraine]. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. [in Ukrainian].
14. Typova posadova instruktsiya sekretarya sudovoho zasidannya mistsevoho zahalnoho sudu [On Approval of Standard Job Descriptions of Employees of the Apparatus of the Local General Court]. 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text>. [in Ukrainian].
15. Khvorostyankina, A.V. (2005). Yevropeyski standarty administratyvnoho protsesu [European Standards of Administrative Procedure]. *Yuridichny zhurnal*, issue 11, pp. 101–106. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6738. [in Ukrainian].
16. Chechet, D.M. (1973). Administratyvna yustytysiya (teoretychni problemy) [Administrative Justice (Theoretical Problems)]. *Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho hirnychoho universytetu*, pp. 1-89. [in Ukrainian].